

מקראות
שלוכות

©
כל הזכויות שמורות למחברים

· אור הספר התורני ·

הוצאה לאור

הקלדה · הגהה · עריכה
עימוד · רב-טקסט · עיצוב
הכנה לדפוס

מנחם ספרא
052-76-283-77

בס"ד, א' חשוון תש"פ, 4-6/6

דברי ברכה

הובא לפני מקצת גליונות ספר **מקראות שלוחות** מעשה ידיו של היקר והנעלה, משנתו סדורה וערוכה, עמו עוז ותושיה, מזכה הרבים, תחלתו בקהל חסידים, יראתו קודמת לחכמתו, שמן תורק שמו, כה"ר **אליהו חדר** נר"ו. ודבר טוב ונאה עשה לבאר ולפרש דברי המקרא על פי המפרשים רש"י והמצודות ועוד, שבהם מפרש ומבאר באר היטב את המקרא, להקל על הלומדים, ובפרט בני הנוער, ועי"ז נמשכים ללימוד התנ"ך בהבנה ובחשק, והכל סידר בטוב טעם ודעת, דבר דבור על אופניו, תפוחי זהב במשכיות כסף, בלשון צחה ונקיה, המתאימה לכל שכבות הציבור, ולפעלא טבא אמינא, איישר חיליה לאורייתא.

ואכן ת"ת צריך שידע גם מקרא ומשנה וספרי מוסר, וכמ"ש מרן החיד"א בדב"ש לפי (מערכת ת' אות מא) דמכאן תוכחה לתלמידי חכמים שאינם רוצים ללמוד כי אם גמרא ופוסקים, ומבזים בלבם לת"ת שלומדים תנ"ך ומשניות וספרי מוסר, והן בעון לא ידעו ולא יבינו כי אף אמנם שלימוד הגמ' יקר מאד, ואין לו להקב"ה אלא ד' אמות של הלכה, וכתב ר"ת שהתלמוד בלול בכל, מ"מ כ"ז היינו ללומד תורה לשמה בענוה, ונזהר בדקדוקי מצות כמו הראשונים, שהיו קדושים מאוד, ותשמתם ממקום עליון, אבל בדור יתום זה כי גברה סטרא, והוא בעקבות משיחא, הוציח"ר דודף לתלמידי חכמים ביותר, ואלו התלמידי חכמים שאינם רוצים ללמוד מוסר על הרוח הם מתגאים בלימודם, ותושבים שהם חכמי גדולים, ומבזים חזקנים וגדולי דורם, ואינם מקפידים להתפלל כהוגן, ופוגמים בריית הלשון והראות, וכיוצא. ולכן אין תורתם רצויה, כי אינה לשמה וכו', ולכן כל ת"ת אשר נגע אלוהים בלבו ימתד לשוה, וילמד מוסר ותיכף יכיר בגאותו, ומהות לימודם ואשר נכשלים בכמה ענינים, וישומו אל ה', ואז לימוד הגמ' יעלה לרצון לפני ה', ונסלח להם. ע"כ. ועיין בשו"ע הרב (הלכות ת"ת פ"ב ס"ב) מ"ש בשם הר"ן בעי"ז יט. ובד"מ (י"ד סי' רמו אות ב), ובביאור הגר"א (י"ד שם ס"ק סו) ר"א שלא ישלש זמן לימודו לשלשה חלקים שוים, שהרי המשנה צריכה זמן רב יותר מן המקרא, וכ"ש שהתלמוד צריך זמן רב יותר מן המשנה, אלא העיקר הוא שילמד שלשה לימודים אלו, ויחלק את זמנו לכל אחד ואחד כפי שיעור הזמן הראוי לו בכל יום, עד שיגמור את כולם בשוה ויוכל להמשיך לסבור ולעיין. ואמנם כתבו הפוסקים שאין אנו רשאים לעסוק במקרא שליש מזמנינו, ולבטל מן המשנה והתלמוד, אלא עיקר הלימוד יהיה במשנה ותלמוד, ולמקרא די בגירסא דינקותא. ועיין בב"י (בד"י י"ד סי' רמו) בשם רבינו ירוחם והרמ"ה. וכ"כ בכנה"ג (י"ד סימן רמו אות ב'), דמה שאמרו שצריכים לחלק הלימוד במקרא וכו', זה כדורות הראשונים שהיה להם כפתחו של אולם ודי להם במשנה ותלמוד שני שליש ימיהם, אבל לדין במקרא בגירסא דינקותא די, והלואי שיספיק לנו שאר ימינו למשנה ותלמוד. בדק הבית: ואני אבא אחר הרב שלא אמרו זה רק בזמנם שלא היה להם תורה שבע"פ ארוכה, וזלת משנה וברייתות ותוספתא ואגדת התלמוד, אבל בזמנינו שכל הרבנים הרחיבו גבול בתורה, וחיברו ספרים, ובודאי שהם בכלל תורה שבע"פ, הלואי שיספיק ימי חיינו לקראן.

גם בכס"מ (פ"א מהלכות ת"ת הלכה יב) כתב, דדבר פשוט הוא שלגמרא צריך זמן רב יותר מלמקרא ומשנה, ועל כך סומכין העולם ואין משלשין. ע"ש. וראה בהליכו"ע ח"ח בהלכות ת"ת.

ולא נצרכה אלא לברכה שהיה רצון שחפץ ה' בידו יצלה, להגדיל תורה ולהאדירה, וימשיך להרכבת תלילים לתורה ולתעודה, ויפוצו מעינותיו חוצה, לאורך ימים ושנות חיים, אמן.

בברכת התורה,

יצחק יוסף

הראשון לציון הרב הראשי לישראל
ונשיא הרכנות הראשית לישראל

בס"ד, ג' חשוון, תשפ"א
21 אוקטובר, 2020
הסכ' - פ.63

לכבוד
הרב אליהו חזקוני שליט"א

מכתב ברכה

הגיעני עלי פירושך "מקראות שלובות" על התנ"ך. מהמעט שראיתי, ניכר העמל והיגיעה שהשקעת. שילבת כראוי פרשנות על הכתובים וביארת בשפה ברורה ונעימה את לשון התנ"ך. השתת את הדברים על הפרשנות המקראית המקורית רש"י, רד"ק, מצודת דוד, מלבי"ם ועוד. הפירוש שלך שופך אור ומוסיף נופך.

צר לי שבעת האחרונה נתמעט לימוד התנ"ך בישראל. על חשיבות לימוד התנ"ך יש להביא את דברי הש"ך על שו"ע יו"ד הלכות מלמדים ס' רמה (סע"ו) כתב: "היה מנהג בעיר כשלווקח מלמד תינוקות שזכר, חייב ללמדו בשכר עד שיקרא תורה שבכתב כולה ואינו חייב ללמדו בשכר משנה ותלמוד וכו'". וביאר הש"ך (סע"ק ה): תורה שבכתב הכוונה כל תורה נביאים וכתובים. והוסיף מנהגו של ישראל תורה היא. והבאר היטב שם מביא דברי הב"ח דשלא כדין נוהגים העולם שלא ללמד את בניהם תורה נביאים וכתובים.

כמובן שסדר הלימוד צריך להיות שהמרכז הוא לימוד הגמרא, אבל מוטל על כל אחד לעסוק בכל חלקי התורה ובנ"ך בכללם. איתא במסכת שבת (ס"ג ע"א) א"ר כהנא כד הונא בר תמני סרי שנין והוה גמירנא ליה לכוליה הש"ס ולא היה ידענא דאין מקרא יוצא מידי פשוטו עד השתא".

אבל חשובה ידיעה זו שאין ללמוד מקרא אלא על סמך המסורה! גדולי ישראל הביעו דעתם כנגד הפרשנים שלא השתיתו דבריהם על חז"ל ועל הפרשנים המסורתיים.

אני משוכנע שפעלך יוסיף ויקרב רבים ללמוד הנ"ך מתוך הבנת הכתוב כראוי.

תזכה להגדיל תורה ולהאדירה.

במחבת התורה

דוד לאו
הרב הראשי לישראל
נשיא בית הדין הרבני הגדול

בעה"ת"ש, ברביעי בשבת שמנה ועשרים יום בתמוז התשע"ט.

אגרת ברכה

ראה ראיתי פרי עמלו, של איש יקר ורב תבונה, שמחזיק במלאכתו למחיתו ולכלכלת בני ביתו בכבוד, וביחד עם זה הוא קובע עתים לתורה, ביחד עם חבורא, של אנשים אוהבי תורה, והוא רחים ומוקיר רבנן, ואיהו גופיה צורבא מרבנן, ומחזיק בידי עמלי תורה, ובמסגרת זו הוא מנהל מוסדות "גומל חסד" בעי"ת אשדוד יע"א. הוא כבוד הרב היקר אליהו חדר שליט"א, וכתב חיבור "מקראות שלובות", ובו פירוש המילים והתיבות, ע"פ המפרשים, לאורם אנו הולכים, רש"י והמצודות. והרב המחבר שליט"א, כל יום ביומו, בשעות הערב, הולך אל תורת ה' ומתקרב, אשריו ואשרי חלקו.

ומן המעט שיכולתי לראות אחת הנה, ואחת הנה, ראיתי שהשקיע מחכמה ובינה, ברעת ובתבונה, וידו על העליונה, מאשר קרא ואשר שנה, לא הנית זוית ופינה, למען ינית הדברים לפני הקוראים, להקל עליהם שיקראו ויבינו, ויהיו להם ברורים ומבוארים, וה' יהיה בעזרו, הודו והדרו, ויאיר אורו, להפיץ את ספרו, ויתקבל ברצון אצל החכמים, בחסד וברחמים, להגדיל תורה ולהאדירה אמן.

מיחל ומצפה ליום בשורה, ולבניין בית הבחירה,

בימינו במהרה.

שלמה משה עמר
הראשון לציון
הרב הראשי לירושלים

בנשיאות רבותינו שבא"י:
מזן הגאון האדיר הראשון לציון הרב **עובדיה יוסף שליט"א**
ולהבהב"ח מזן הגד"ר **רפאל כ. צבאן** זצ"ל,
רב נתיבות, חבר מועצת הרבנות הראשית לישראל

על שם מרן הגאון
ר' רחמים חי חויתה הכהן זצ"ל, ראב"ד אי ג'רבה
(נוסדה בכסלו התשכ"ג ע"י תלמידו הגאון הקדוש
רבנו מצליח מאזוז זצ"ל הי"ד חבר ב"ד בתנוס)

צמותה רשומה מס. 9-858-000-58

**מוסדות
הישיבה:**

גן ילדים

ת"ת לבנים

גן ובי"ס לבנות

מתיבתא ז-ח

ישיבה קטנה

ישיבה גדולה

סמינר לבנות

בוללי אברכים:

בני-ברק
גבעתיים
נתיבות

בד"ץ "משפט וצדק"

ירחון "אור תורה"

"מכון הרב מצליח"
להוצאת ספרים

כולל ערב
לכתיבת שו"ת
"ויען שמואל"

מכון
"זכרו תורת משה עבדי"

קרן גמ"ח ומענקים

מכון הס"ת הספרדי
 "יד רפאל"

...ועוד

בס"ד, בני-ברק, יום פה חמשה בתור

[illegible]

בס"ד, ה' אב תשפ"א

הסכמה

הנני בזאת להגיד בשבחו של ידידי הנכבד שנהנה מיגיע כפיו וגם נהנה מאד מיגיעו בתורה הר' אליהו חדד הי"ו,
יתי לו ליקיר נפש דנן, על שהתעורר לדבר טוב, כי הנה ספרי הנביאים במקומות רבים הינם כספר החתום, ובמקרים רבים גם המפרשים על אתר לא הבהירו דים פירוש הפסוקים,
על כן, אזהר ר' אליהו חלציו וחבריו חבור נפלא בשם "מקראות שלובות" לבאר וללבן הדברים ע"פ דברי חז"ל שבתלמוד ובמדרשים, וראשית ביכוריו על ספר מלכים. ערוך בצורה מסודרת כאשר הפסוק המבואר מצוטט כלשוננו, למען ירוץ המעיין בו,
היו לפני כמה גליונות מספרו, וראיתי שכל דבריו על פי דברי חז"ל, ללא כל סטיה חלילה מדרך האמת.
על כן באתי בזאת לחזקו ולאמצו שימשיך בדרך זו, ויזכה שיפוצו מעיינותיו חוצה, מתוך בריות גופא ונהורא מעליא.

הכו"ח לכבוד התורה ועוסקיה

הרב יוסף שיינין
הרב הראשי לאשדוד

Rabbi Samuel David Gross
Dean Kolell Beit Israel
Rabbi Of Chasidei Gur - Ashdod

הרב שמואל דוד הכהן גרוס
ראש כולל בית ישראל
רב חסידי גור - אשדוד

ב"ה, 5 עשרת ימים

הסכמה

בזמני מה שכתב יקראו יחד אחד
מורה ודבשן ל אליהו חזק בן
אח שרמז על תפוחי זהב ונכסיה
מאד יתרוסו ככללים ונאמי ראוי תיבור
זרזות על זמן מלכים בן יצחקו בשר
תמחין בתיבולו ולחוד הסנדק בשר
אח כל התק.

המחיר
זמאס קוד 555

רח' רבנא 7/3 אשדוד מיקוד 77650, טל' 08-8659342 77650, Tel. 972-8-8659342 7/3 Rava St. Ashdod

ראיתי מה שכתב ידידינו מוקיר תורה ורבנן ר' אליהו חזק את פירושו
על מקראות שלובות ונהניתי מאוד מפירושו הבהירים וודאי ראוי
החיבור לעלות על שולחן מלכים כן יעזרהו השי"ת להמשיך בחיבורו
ולהאיר בעינינו בפירושו את כל התנ"ך.

המוקירו

שמואל דוד הכהן גרוס

באשדוד

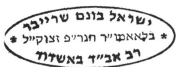
במ"ד, יום צירף ת"א

[illegible]

625-177

144

and file 72, 1940, on the

הראני ידידי ה"ר אלי

חדד שליט"א ביאור

יפה מאוד שעשה על

כמה מספרי הנ"ד,

שבו הוא משלב

פירושים בתוך

הפסוקים, ומלמטה

ציון המצויינות מהיכן

לוקח פירוש זה,

והכל מהפירושים

המקובלים לנו מדור

דור. והוא ערוך

בסדר נאה ומתוקן. ובודאי יביא לתועלת להקל הלימוד בספרי

הנביאים ובפרט לצעירי הצאן.

ע"כ אמינא לפעלא טבא יישר, ואת הכל עשה יפה בעיטו, ויהי המקום

בעזרו להמשיך להוציא עוד ספרים מחוכמים ללמוד וללמד ולהפיץ

תורה ברבים.

בברכת כוח"ט

לדלדו

ישראל בונם בלאאמו"ר הגר"פ זצוק"ל שרייבר

י"א חשוון תשפ"א

המלצה

במסכת ברכות דף ח א "אמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא גדול הנהנה מיגיעו יותר מירא שמים, דאילו גבי ירא שמים כתיב אשרי איש ירא את ה', ואילו גבי נהנה מיגיעו כתיב יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך, אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא ולגבי ירא שמים וטוב לך לא כתיב ביה.

השאלה שעולה מיד על מאמר זה היא כיצד יתכן שמי שרק נהנה מיגיע כפו אך אינו ירא שמים יהיה גדול ממי שהוא ירא שמים ואף זוכה לעולם הבא?

אל יטעה ויחשוב אדם שהייתה כוונתם בנהנה מיגיעו ואינו ירא שמים, אלא שזה וזה הם יראי שמים ואמרו, שגדול הירא שמים שהוא מתפרנס מיגיע כפיו, מאותו ירא שמים שמטיל פרנסתו על הצבור ומתפרנס בשביל תורתו, אף על פי שהוא ירא שמים.

מאד שמח ליבי ויגל כבודי כשהובאו לפני גליונות ספר "מקראות שלובות", פרי עמלו של ה"ה ר' אליהו עמנואל חדר הי"ו, יראת ה' היא אוצרו.

אכן התרשמתי ששילבת בטוב טעם ודעת את הפרשנות המקראית של רבותינו גדולי הראשונים, יחד עם ביאור בהיר ונהיר שמלווה את הקורא החפץ בהבנת הכתוב, באופן רך ונעים.

יה"ר שיחולו כל הברכות על ראשך, לאורך ימים ולשנות חיים, לחיים טובים ולשלום, להגדיל תורה ולהאדירה, ולהמשיך ולזכות את הרבים, בידע מוצק ומבואר ביסוד תורתנו הקדושה, כמו גם בהעצמת אהבת התורה בקרב התלמידים.

ובאתי על החתום, לכבודה של תורה, של לומדיה ומלמדיה.

שמואל אליהו
 רב העיר צפת

עובדיה יוסף טולידאנו

מח"ס שו"ת "משיב משפט" ועוד
דין בית דין צדק "דרכי תורה"

בס"ד, ערב ראש השנה תשע"ט

מכתב ברכה

הן הראני ידיד נפשי רבי אליהו חזקוני את פעלו הרב, בעריכת פירוש רם ונישא על נ"ך, למען ירוץ הקורא בו, להבין אמרות טהורות, דברי נביאנו הקדושים.

וכבר ידוע שאחד מהקניינים שהתורה נקנית בהם, הוא "במקרא ובמשנה", וביאר המדרש שמואל, שצריך שיהיה האדם בקי במקרא ובמשנה שהם היסוד אשר בית התלמוד נשען עליהם, ואיך יוכל לבנות בית ה' בלי יסוד? ובשמות רבה (מא) איתא, מה כלה מקושטת בכ"ד קישוטים, אף תלמיד חכם צריך להיות בקי בכל כ"ד ספרי תנ"ך. ובמכות (י) דרש רב סימאי: מאי דכתיב (קהלת ה): "ומי אוהב בהמון לו תבואה", למי נאה ללמוד ולדרוש בהמון? מי שכל תבואה שלו. [ופירש רש"י: שבקי במקרא במשנה בהלכות ובאגדות], והיינו דר"א, דכתיב (תהלים קו, ב): מי ימלל גבורות ה'! ישמיע כל תהלתו. למי נאה למלל גבורות ה', מי שיכול להשמיע כל תהלתו. והגאון היעביץ במגדל עוז כתב, שהלומד גמרא או הלכה בלי ידיעת הפסוק המדובר, הרי זה כמי שבידו מפתחות חדרי הבית הפנימיים, ואין בידו מפתחות הבית החיצוניים. וכמו שהבאתי כל זה ועוד בספר קנין תורה.

וזאת אשר ראיתי אצל מור זקני - רבן של כל בני הגולה מרן זצוק"ל, אשר יחד עם גדלותו בכל מכמני התורה, לא זנח את לימוד הנביא, וקבע עת שיעור מידי שבוע בשבוע לבני ביתו בלימוד הנביא. גם כאשר היה נוסע ברכבו לנסיעות ארוכות, לעתים היה ממלמל בפיו פסוקי תנ"ך. ופעמים רבות עודדנו על כך, ודיבר על מעלת תנ"ח הבקי בקישוטי התורה. כך היה גם שיחו, כאשר כל ברכה ושיחה היתה משתבחת בציטוט פסוקים מהתנ"ך. זיע"א.

ולכן, ראוי הוא רבי אליהו שליט"א לברכה על פעלו הרם, להחדיר את לימוד התנ"ך בעם ישראל, יהי ה' עמו להמשיך להגדיל תורה ולהאדירה, לשמור ולעשות להמשך האדרת התורה ושמירת הקדושה, ולהצליח בכל מעשי ידיו.

ביקרא דאורייתא
אשר ה' צונו
עובדיה יוסף טולידאנו

להפצת ערכי היהדות (הרצאות, קלטות למבוגרים, קלטות ספורי חז"ל לילדים)

ת.ד. 1266 - הרב קוק 18 - רכסים 20496 - טלפון: 04-9846776

בס"ד

ניסן תשפ"א

לידיד נפש, אוהב תורה ולומדיה,
מוקיר תלמידי חכמים ובעצמו צורבא מדרבנן
הרב אלי חזק הי"ו
רב שלומות,

קבלתי בשמחה ספריך "מקראות שלובות" על ספרי הנביאים שמואל א' ב',
מלכים א' ב'.

העיון בספריך גרם לי עונג חג אמיתי. דבר גדול עשית בשטח החינוך.
ספריך הם ספרי יסוד. חובה בכל בית יהודי, לתלמידי חכמים וליהודים בכל
אתר ואתר, במיוחד למורים/ות, מחנכים/ות, תלמידים/ות בלימוד התנ"ך על פי
מקורות האמת, חז"ל ראשונים ואחרונים, ללא צורך לרעות בשדות זרים.

הרעיון הנפלא להדפיס את הבאור הבהיר והמאיר, ממש בתוך דברי הנביאים,
בקנקן מפואר במיוחד, גורם ליתר חשק ורצון להבנת דבריהם הקדושים,
ולאהבת תורה.

תבורך מפי עליון. יהי רצון שתזכו אתה וזוגתך תחי' לאריכות ימים ושנים
ביחד, בבריאות, ובכל הברכות הכתובות בתורתנו הקדושה, ולרוות רב נחת
יהודי מכל יוצאי חלצכם, ומתלמידיך אמן!
יה"ר שתמשיך לעשות פירות ופירי פירות, להרבות כבוד שמיים כחפץ ליבך
הטהור.

בתודה ובברכת התורה

עמנואל ישראל הכהן תחילה

מבוא כפתור הדולות 20, אשדוד, ישראל

Rav **Avraham Dery**
Communauté 'Chaaré Rahamim'
Institutions 'Gomel Hessed

ע"ה אברהם דרעי ס"ט
רב ומו"צ ק"ק שערי רחמים
מוסדות גומל חסד

ב"ה י"ז אדר תשפ"א

שלום לכבודו ולכל חסובים חודו,

אחדשה"ט,

אגרת ברכה **סדרת הספרים: "מקראות שלובות"**

כבר קדמוני רבים, גדולים, וטובים ממני שכתבו בשבח ובעידוד על המפעל הגדול והנפלא מאד, "מקראות שלובות". ומצד האמת, אינני ראוי ורשאי להוסיף על דברי מורי ורבותי, שאני כעפר מתחת לרגליהם. ומה אעשה, ולאן אפנה, מאחר שהפציר בי כבוד ידידי, אהובי ואוהבי, מוקיר תורה ורבנן ר' אליהו חדד הי"ו, ועמד ודרש את המגיע לו, ומפני כבודו, חינו, וחובתו לא אוכל בלא כלום לפוטרו. אז אמרתי בעיני, אף אני אענה את חלקי.

לאחרונה, זכינו וכבר רבו והופצו לרב מהדורות חשובות של התלמוד הבבלי והירושלמי שתלמידי חכמים גדולים טרחו ועמלו רבות על מנת להגדיל תורה ולהאדירה, להנגיש ביתר קלות את לימוד הגמרא לכל בית ישראל. וברכה גדולה צמחה על ידם וראינו שנוספו אלפים ורבות שבזכות מהדורות אלו זכו ונכנסו לשערי התלמוד לפני ולפנים.

מה אומר ומה אדבר, שלצד הישג מופלא זה, נדחק מעט העיסוק בשערי לימוד המקרא ועיינו ראו תלמידי חכמים רבים ששנו במשנה, ושמשו תלמידי חכמים (זה לימוד גמרא על פי פירוש רש"י על מסכת שבת דף י"ג ע"א), אך לא קראו כדבעי וכראוי במקרא.

במדרש רבה שמות מובא, מה כלה מקושטת בכ"ד קישוטים, אף תלמיד חכם צריך להיות בקי בכל כ"ד ספרים של התנ"ך. והגאון היעב"ץ במגדל עוז כתב, שהלומד גמרא או הלכה בלי ידיעת הפסוק המצוטט והמדובר, הרי זה כמי שבידו מפתחות חדרי הבית הפנימיים, ואין בידו מפתחות הבית החיצוניים.

מאז מסורת הלימוד ב"כתאב" של ילדי תוניס, ידוע הוא שלימוד הנביא תמיד ליווה את יהודי תוניס בכל מקום מגוריהם, עד שבחסדי השם יתברך זכינו והתורה חזרה לאכסנייה שלה. ראה ראיתי מאז הגעני בוראי עד הנה, שמפעל חשוב זה הינו פרי עמלו ומפעל חייו של כבוד ידידנו, האי גברא רבא, רבי אליהו חדד ישמרוהו השם ויחייהו, ובאתי בזה לברכו, לחזקו ולאמצו.

יהי רצון שחפץ ה' בידו יצלח, ויזכה לראות שיפוצו מעינותיו חוצה, וירוממו קהל עם, ויזכה לקבל פני משיח צדקנו עם הכלי הראוי שדרכו ימלא עולם דעת ה' כמים לים מכסים. נסיים בברכה שהיא למעשה נאמרת בפסוקים שעל פי המסורת יהודי תוניס תמיד אמרו לפני לימוד דברי הנביאים:

(ישעיהו פרק ס, פסוק כב) הקטן יהיה לאלף והצעיר לגוי עצום, אני ה' בעתה אחישנה !

בברכת התורה והארץ,

ע"ה אברהם דרעי ס"ט

הנושא	פרק	פסוקים	עמ'
התגלות ה' ליהושע וחיזוקו לאחר פטירת משה	א	א-ט	25
יהושע מכין את העם לכיבוש הארץ	א	י-יח	31
המרגלים ביריחו	ב	א-כד	37
מעבר העם וארון הברית את הירדן	ג	א-יז	53
נשיאת י"ב האבנים מהירדן למזבח בהר עיבל ומשם לגלגל	ד	א-ח	65
יהושע מקים י"ב אבנים נוספות בירדן	ד	ט-י	67
מעבר החלוצים, ראובן גד וחצי שבט מנשה	ד	יא-יד	69
עליית הכהנים מהירדן	ד	טו-כד	71
ברית המילה לעם	ה	א-ט	77
עשיית הפסח	ה	י-יב	83
התגלות המלאך ליהושע	ה	יג-טו	83
כיבוש יריחו	ו	א-כז	89
מעילת עכן בחרם	ז	א-כו	107
כיבוש העי	ח	א-כט	125
בניית המזבח בהר עיבל (בעת מעבר הירדן)	ח	ל-לה	139

הנושא	פרק	פסוקים	עמ'
הגבעונים	ט	א-כז	145
מלחמת מלכי הדרום - האמורי בגבעון	י	א-יא	161
"שמש בגבעון דום"	י	יב-יד	165
לכידת חמשת המלכים והריגתם	י	טו-כז	171
מלחמת מקדה	י	כח	175
מלחמת לבנה	י	כט-ל	177
מלחמת לכיש	י	לא-לב	177
מלחמת גזר	י	לג	177
מלחמת עגלון	י	לד-לז	177
מלחמת דביר	י	לח-לט	179
כיבוש דרום הארץ	י	מ-מג	181
מלחמת מלכי הצפון - יבין מלך חצור	יא	א-כ	183
השמדת הענקים	יא	כא-כג	191
גבולות כיבוש הארץ	יב	א-ו	197
ל"א המלכים שהיכה יהושע	יב	ז-כד	201
חלוקת הארץ, שטרם נכבשה, לתשע וחצי השבטים	יג	א-ח	203
גבולות נחלת ראובן גד וחצי שבט מנשה מעבר לירדן	יג	ט-לג	207
נחלת כלב בן יפונה, חברון	יד	א-טו	217

הנושא	פרק	פסוקים	עמ'
גבולות נחלת יהודה	טו	א-יב	227
עתניאל בן קנז לוכד את קרית-ספר	טו	יג-יט	233
ערי נחלת יהודה	טו	כ-סג	237
גבולות נחלת יוסף	טז	א-ד	245
גבולות נחלת אפרים	טז	ה-ט	247
גבולות נחלת מנשה	יז	א-יג	251
בקשת בני יוסף מיהושע להרחיב גבולם	יז	יד-יח	257
כתיבת מחוזות הארץ לחלוקה לשבעת השבטים הנותרים	יח	א-י	263
החלוקה על פי הגורל של נחלת השבטים הנותרים	יח	י	267
גבולות נחלת בנימין	יח	יא-כח	267
גבולות נחלת שמעון	יט	א-ט	275
גבולות נחלת זבולון	יט	י-טז	277
גבולות נחלת יששכר	יט	יז-כג	279
גבולות נחלת אשר	יט	כד-לא	281
גבולות נחלת נפתלי	יט	לב-לט	283
גבולות נחלת דן	יט	מ-מח	285
נחלת יהושע	יט	מט-נא	287

הנושא	פרק	פסוקים	עמ'
ערי המקלט	כ	א-ט	291
ערי הלויים	כא	א-ח	297
ערי הכהנים	כא	ט-מג	301
שיבת שניים וחצי השבטים לנחלתם בעבר הירדן	כב	א-ח	311
מזבח שניים וחצי השבטים	כב	ט-לד	313
דברי יהושע לעם לפני מותו	כג	א-טז	331
ברית העם לשמור את תורת ה'	כד	א-כח	339
פטירת יהושע וקבורתו	כד	כט-לא	355
קבורת עצמות יוסף	כד	לב	357
קבורת אלעזר הכהן	כד	לג	357
מפות			363

יהושע

הקדמה

ספר יהושע אשר נכתב ע"י יהושע¹, הוא הספר הראשון לסדר "נביאים ראשונים"², הספר ממוקם בתנ"ך לאחר חמשה חומשי התורה ולפני ספר שופטים.

בספר מתואר ראשית תולדות עם ישראל בארץ כנען לפני כשלושת אלפים ושלוש מאות שנה, ומתפרס הוא על תקופה קטנה יחסית של כעשרים ושמונה שנים, שהן שנות הנהגת יהושע את דורו³, דורם של בני יוצאי מצרים שזכה להיכנס לארץ המובטחת, לכובשה ולהתנחל בה, דור שהצטיין בדבקותו בה' יתברך⁴, ושהתקיימו בו כל ההבטחות אשר הבטיח ה' לעמו⁵.

המאורעות שבספר מתחילים החל מפטירת משה רבינו ע"ה, הוא המועד בו נכנסו העם לארץ כנען, ועד מותו של יהושע בן נון עבד ה'.

את ספר יהושע (24 פרקים) ניתן לחלק על פי תוכנו לחמישה חלקים עיקריים⁶.

חלק ראשון (פרקים א-ה) עוסק בכניסת עם ישראל והכנות לקראת כיבוש הארץ.

חלק שני (פרקים ו-יב) עוסק בכיבוש הארץ.

חלק שלישי (פרקים יג-כא) עוסק בחלוקת הארץ לשבטי ישראל.

חלק רביעי (פרק כב) עוסק בחזרת שניים וחצי השבטים לנחלתם בעבר הירדן המזרחי.

חלק חמישי (פרקים כג-כד) עוסק בחתימת הספר ומות יהושע, וקבורת עצמות יוסף ואלעזר הכהן.

את חשיבותו של ספר יהושע נלמד מדברי חז"ל שאמרו⁷ כי "ערכה של ארץ ישראל הוא"⁸, וכיוון

---

1. כמובא במסכת בבא בתרא (יד): "יהושע כתב ספרו, ושמונה פסוקים שבתורה". הפסוקים שבסוף הפרק האחרון מפס' כ"ד ואילך, המתארים את מיתת יהושע נכתבו על ידי אלעזר הכהן, וסיפור מיתת אלעזר הכהן נכתב ע"י פנחס בנו, בבא בתרא (טו), ילקוט מעם לועז. וראה בהקדמה לספר יהושע את דברי האברבנאל ולפיהם שמואל או ירמיהו קיבצו את דברי יהושע, סידרו אותם עם תוספות, וחיברו אותם לספר הנוכחי.

2. והטעם שנקראו ספרים אלו בשם "נביאים", ראה בהקדמה לספר יהושע את דברי האברבנאל שביאר כי קראום כך לרשום מעלתם שחוברו על ידי נביאים, להבדיל מהכתובים אשר חוברו ברוח הקדש.

3. סדר עולם רבה יב.

4. כמובא בספר יהושע כד, לא, "וַיַּעֲבֹד יִשְׂרָאֵל אֶת יְהוָה כָּל יְמֵי יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יְמֵי הַזְקֵנִים אֲשֶׁר הָאָרִיכוּ יָמִים אַחֲרָיו יְהוֹשֻׁעַ".

5. כמובא בספר יהושע כא, מג "לֹא נָפַל דָּבָר מִכָּל הַדָּבָר הַטּוֹב אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל בֵּית יִשְׂרָאֵל הַכֹּל בָּא".

6. הרלב"ג חילקו לארבע חלקים ואילו האברבנאל בהקדמתו חילקו לשישה עשר פרשיות.

7. נדרים כב:

8. ערך חלק כל שבט ושבת ולא סגיא בלאו הכי, רש"י שם.

שקיום המצוות אינו שלם אלא כאשר יושבים עם ישראל בארצם, ספר יהושע המבאר כאמור את ערכה של הארץ, ממוקם לאחר התורה ומהווה למעשה השלמה לחמישה חומשי התורה, והכנה לקיום המצוות שבהם.

על השוואתו של הספר לחמישה חומשי תורה נוכל ללמוד מהאמור בתלמוד⁹: "אלמלא חטאו ישראל לא ניתן להם אלא חמשה חומשי תורה וספר יהושע בלבד", שעיקרן של שאר הנביאים לא היה אלא להוסיף להם חכמה¹⁰ או להוכיחם על עבירות שבידם, ואלמלא חטאו לא הוצרכו לשאר הספרים¹¹, אבל לספר יהושע הוצרכו כמו שהוצרכו לחמישה חומשי תורה.

בגוף הספר עצמו כתב יהושע מספר הלכות שהן מן התורה, כפרשת פריעה¹² ופרשת ערי המקלט¹³, ולכן המקרא השתמש בלשון "וַיִּדְבֶּר יְהוָה אֶל יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר"¹⁴, שהיא הלשון שנאמרה אצל משה, ולא מצאנו כמותה בדברי הנביאים שלאחר משה רבינו ע"ה למעט אצל יהושע תלמידו¹⁵.

בספר עצמו מסופר כיצד לחמו ישראל וכבשו את הארץ מהעמים אשר ישבו בה¹⁶.

מסורת בידי חז"ל כי בטרם כיבושם, יהושע קיים את מצוות התורה לקרוא לשלום לערים שכבש¹⁷, והיה יהושע שולח מודעות לכל מקום שהיה הולך לכבוש, בהן היה כתוב: "מי שמבקש לילך - שילך, מי שמבקש לעשות שלום - שיעשה, ומי שמבקש מלחמה - שיעשה"¹⁸, ולאחר שהאומות סירבו לעשות שלום או לעזוב את הארץ¹⁹ נלחם בהם יהושע וכבש את הארץ.

יהושע אוהב ישראל היה²⁰, ועליו דרשו חז"ל²¹ את הפסוק הנאמר עליו²² "אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ בּוֹ", איש שיכול להלך נגד רוחו של כל אחד ואחד, ואכן רואים אנחנו את גדולתו במהלך כל הספר, החל מענותותו בעניין עכן²³ וגדולתו בגבעון²⁴, וזכה יהושע להמשיך את הנהגתו של משה ע"ה בזכות

9. שם.

10. רש"י שם.

11. ר"ן שם.

12. יבמות עא:

13. ראה את ביאורו של כלי יקר יהושע כ-א.

14. יהושע כ, א.

15. מלבי"ם שם.

16. אם כי לא סיימו לכבוש את הכל, יהושע כג.

17. שנאמר (דברים כ, י), "כִּי תִקְרַב אֶל עִיר לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ וְקִרְאתָ אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם".

18. דברים רבה ה, יח, וראה ירושלמי שביעית פרק ו' הלכה א'.

19. למעט הגרגשי אשר עזב לאפריקה והגבעוני אשר כרת עמנו ברית בעורמה, ירושלמי שביעית פ"ו ה"א.

20. עירובין כב:

21. ספרי לפרשת פנחס.

22. במדבר כז, יח.

23. שקרא לו "בני", יהושע ז, יט.

24. שהעמיד שמש וירח, יהושע י, יב.

שהיה משכים ומעריב לבית מדרשו של משה רבינו ע"ה, מסדר את הספסלים ופורס את המחצלאות²⁵, וזכה אף להיות הראשון ממעתיקי השמועה²⁶.

מספר יהושע אנחנו למדים על חשיבותה של ארץ ישראל ועל כך שעתיד עם ישראל תלוי במעשיו והליכתו בדרכי ה', ועל אף שספר יהושע עוסק בכיבוש הארץ והנחלת השבטים, הרוח המפעמת בכל פרקי הספר הינה למעשה קיום התורה ומצוותיה, החל מתחילתו - "רַק חֲזַק וְאַמֶּץ מְאֹד לְשֹׁמֵר לַעֲשׂוֹת כְּכֹל הַתּוֹרָה"²⁷ וכלה בחתימתו - "רַק לְשֹׁמְרוֹ מְאֹד לַעֲשׂוֹת אֶת הַמִּצְוָה וְאֶת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם מֹשֶׁה"²⁸, "וַיְחַזְקֵתֶם מְאֹד לְשֹׁמֵר וְלַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הַכְּתוּב בְּסֵפֶר תּוֹרַת מֹשֶׁה לְבִלְתִּי סוּר מִקִּמּוֹ יָמִין וּשְׂמֹאל"²⁹.

ספר יהושע הינו הראשון לסדר "נביאים ראשונים".

למרות היותו הספר הראשון בסדרה, מסיבות טכניות הוא יוצא לאור לאחר שכבר הושלמה מלאכתם של הספרים: שופטים שמואל ומלכים, שנתקבלו בחיבה על ידי ציבור הלומדים והינם מפארים את ארון הספרים היהודי. ספר יהושע יוצא לאור בתוספת מפות צבעוניות ואיכותיות.

סדרת "מקראות שלובות" הינה פרי עבודתו של רבי אליהו חדר שליט"א, שירד לעומק המפרשים ובעמל ויגיעה ביאר היטב בלשון צחה דבר דבור על אופניו, ונערכה ונסדרה בהוצאת "אור הספר התורני" על ידי צוות המכון בראשות הרב מנחם ספרא בהשקעה גדולה כדי להציג בפני הקורא דבר נאה ומתקבל.

הביאור מתבסס על פירושיהם של רש"י, רד"ק, רלב"ג, רי"ד, רי"א קרא, המצודות, אברבנאל, המלבי"ם, הגר"א ועוד... וכן על דברי המדרשים השונים.

ביאור זה משולב במקרא עצמו בצורה נוחה וקלה למען יוכל הלומד להבין את דברי הנביא תוך כדי שילוב דברי רבותינו המפרשים.

המקורות מצוינים ע"י מס' המפנה למקור עצמו, וכאשר הערת שוליים מכילה הבהרות או הוספות, המספר מופיע בכתב מודגש לנוחות הקורא.

לתועלת הלומדים המעיינים, שולב לצד הביאור המקרא המלא עם פירוש רש"י והמצודות.

25. במדב"ר כא, יד.

26. אבות א, א "משה קיבל תורה מסיני ומסרה ליהושע".

27. יהושע א, ז.

28. יהושע כב, ה.

29. יהושע כג, ו.

וכאן המקום להודות לעורך הרב יוסף ספרא על עריכה מקצועית ובהירה, וכל העוסקים במלאכה יזכו לסייעתא דשמיא ויפוצו מעינותיהם חוצה.

ונסיים בהודאה ותפילה לבורא עולם שלא תצא תקלה תח"י ושנזכה להגדיל תורה ולהאדירה.

כסליו תשפ"ב

רש"י

(א) ויהי אחרי מות משה. ממוצר על סדר המורה המסיימת בפטירת משה, וזה ממוצר לה: (ב) משה עבדי מת. ואילו היה קיים, זו הייתי חפץ, ורבותינו דרשוהו (תמורה טז א) על שלשת אלפים הלכות שנשמכו צימי אכלו של משה, בא יהושע ושאל, אמר לו הקב"ה משה עבדי מת, והמורה על שמו נקראת, לומר לך

אי אפשר, לא וטורדן במלחמה: (ג) כל מקום אשר תדרך כף רגלכם. כיוצא בו נאמר למשה ושנינו בספרי (פ' עקב) אם ללמד על מחומי ארץ ישראל, הרי הוא אומר מהמדבר והלצנון הזה, אם כן למה נאמר אשר תדרך כף, אף חוצה לארץ, משתכנשו את הארץ, כל מה שתכנשו מחוצה לארץ יהיה קדוש ויהיה שלכם:

א ויהי אחרי מות משה עבד יהוה ויאמר יהוה אל־יהושע בן־נון משרת משה לאמר: ב משה עבדי מת ועתה קום עבר את־הירדן הזה אתה וכל־העם הזה אל־הארץ אשר אנכי נתן להם לבני ישראל: ג כל־מקום אשר תדרך כף־רגלכם בו לכם נתתיו

מצודת דוד

(א) ויהי. באה הוי"ו להוסיף ולחב' למה שהשלימה התורה בספור מיתת משה ואמר שאח"כ אמר ה' אל יהושע וכו': (ב) משה עבדי מת. ר"ל אילו היה עדיין חי לא יכולתם לעבור את הירדן כי עליו נגזר לבל יעבור: ועתה. הואיל והוא מת קום עבור וכו': (ג) בו. מותב על תחלת המקרא אכל מקום:

מצודת ציון

(א) בן נון. בחיר"ק כמו בן בסגו"ל ולפי שהן מלות זעירות ודבוקות תקל הקריאה בחיר"ק מבסגו"ל: (ב) קום. הוא ענין זרוז כמו קום לך למסע (דברים י'): (ג) תדרוך. מלשון דרך וענינו הליכה וצעידה:

א ספר יהושע מגיע כסדרו לאחר פטירת משה רבינו ע"ה¹ המתוארת בספר דברים שבתורה². וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה³, לאחר שתמו שלושים ימי האבל⁴, וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל יְהוֹשֻׁעַ בֶּן -בְּנוֹ שֶׁל⁵ נֹון אשר היה מִשְׁרֵת⁶ -משרתו של מֹשֶׁה, לֵאמֹר -וכך אמר לו⁷: ב מֹשֶׁה עֶבְדִּי מֵת ואילו היה עדיין חי, לא יכולתם לעבור את הירדן כי עליו נגזר לבל יעבור אותו⁸, וְעַתָּה הואיל והוא מת⁹, קוּם מִן הָאֵבֶל שלך, שאין ראוי להתאבל יתר על המידה¹⁰, והזדרז¹¹ לְעֹבֵר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה, אֹתָהּ וְכָל הָעָם הַזֶּה אַחֲרָיִךְ¹², ללכת אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי נָתַן לָהֶם לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל: ואל תתעצלו בכיבוש הארץ כי¹³ כָּל מְקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ -תצעד¹⁴ כָּף רַגְלֵכֶם בּוֹ, לָכֶם נִתְּנִי ואתן לכם כח כדי

1. רש"י, מצודת דוד. 2. דברים לד. 3. וקרא את משה בשם עבד ה' לאמר שגם אחרי מותו נקרא בשם עבד ה', כמ"ש חז"ל (סוטה יג): מה כאן עומד ומשמש אף שם עומד ומשמש, כי הצדיק העוסק רק להשלים את עצמו תופסק עבודתו בעת מותו, אבל העוסק לשלמות הדור והדורות הבאים, הוא זוכה ומזכה לדור אחרון, והעבודה המתמדת בסיבתו גם אחרי מותו וצדקתו עומדת לעד (תהלים קיא, ג), מלבי"ם. ובמדרש מסופר כי מיד לאחר פטירת משה רבינו ע"ה פסקו הבאר והמן וענני הכבוד, כפי שאמר רבי סימון כל מקום שנאמר "ויהי אחרי מות" חזר העולם לאחוריו, "וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת אֲבִירָהָם" (בראשית כה, יא) מיד "וְכָל הַבְּאֵרֹת אֲשֶׁר חָפְרוּ" וגו', "וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה" מיד פסק הבאר והמן וענני כבוד, "וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת יְהוֹשֻׁעַ" (שופטים א, א) מיד נתגרו במ יתדות הארץ, "וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת שָׁאֹל" (שמואל ב' א, א) מיד ופלשתים נלחמים בישראל, ילקוט שמעוני. והודיענו עוד הכתוב בזה, שכל ימי משה ע"ה לא נתייחד הדיבור ליהושע, אבל אחרי מותו בא לו הדבור, אברבנאל. וכתב הרלב"ג שאמר הכתוב זאת להגיד שאין מלכות אחת נוגע בחברתה ואפילו כמלוא נימה. 4. ראה את ביאורו של כלי יקר המבאר כי בעוד יהושע היה בתקופת אבל משה, לא יכלה לשרות עליו הנבואה אשר שורה רק מתוך שמחה. 5. רד"ק, מצודת ציון. 6. ויהושע זכה בין לנבואה בין להנהגת העם מצד שהיה משרת משה, וגדולה שמושה יותר יותר מלמודה (ברכות ז:) ולכן נקרא עבד משה ולא תלמיד משה, ביאור הגר"א, מלבי"ם. 7. ביאור הגר"א. מלבי"ם מבאר שכל זמן שהיה משה חי לא היה אפשר שיהושע יעבור את הירדן משני טעמים, א' מפני שלא יתכן שיהושע ינהיג את הצבא בחיי משה, ב' מפני השבועה שה' נשבע שלא יעבור משה את הירדן, אולם אחרי מות משה נסתלקו ב' המניעות האלה. 8. דברים (ג, כז), ר"י קרא, מצודת דוד. ורש"י ביאר "משה עבדי מת" שאילו היה קיים, בו הייתי חפץ. ורבותינו דרשוהו (בבלי תמורה טז.) על שלשת אלפים הלכות שנשתכחו מיהושע באבלו של משה (בעון שגרם להחליש דעתו של משה, שנצטער משה על יהושע בעצמו שהיה גדול כמותו - רש"י שם) בא יהושע ושאל, אמר לו הקב"ה, לומר לך אי אפשר, לך וטורדן במלחמה, רש"י (וראה שם דעה אחרת ולפיה נשכחו שלוש מאות הלכות ונולדו לו שבע מאות ספקות). וראה מלבי"ם בשופטים א' י, יא. 9. מצודת דוד. 10. אברבנאל. 11. רד"ק, מצודת ציון. 12. שאין כבר מניעה שאתה תנהיג את העם, מלבי"ם. 13. אברבנאל. 14. מצודת ציון.

רש"י

(ד) מהמדבר והלבנון הזה. הוא מדבר קדש, מדבר צין שעל ידי אדום, שהיה במקצוע דרומית מזרחית ודרך שם נכנסו לארץ, שנאמר (במדבר כ טז) והנה אנחנו בקדש וגו', ומנין שהיא צדומית מזרחית, שנאמר (שם לד ג) והיה לכם פאת נגב ממדבר צין על ידי אדום: ועד הנהר הגדול נהר פרת. זה רחבה מדרום לצפון: כל ארץ החתים. בכלל זה: ועד הים הגדול מבוא השמש. לארכה, מן המזרח למערב: (ו) חזק ואמץ. בדרך ארץ, כמה שהוא אומר כי אמה תנחיל:

כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־מֹשֶׁה: דִּמְדַּבֵּר
וְהַלְבִּנוֹן הַזֶּה וְעַד־הַנָּהָר הַגָּדוֹל נְהַר־
פָּרַת כָּל אֶרֶץ הַחֲתִים וְעַד־הַיָּם הַגָּדוֹל
מִבּוֹא הַשֶּׁמֶשׁ יִהְיֶה גְבוּלְכֶם: ה' לֹא־
יִתְּנֶצֶב אִישׁ לִפְנֵיךָ כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ כַּאֲשֶׁר
הָיִיתִי עִם־מֹשֶׁה אֶהְיֶה עִמָּךְ לֹא אֲרַפֶּךָ
וְלֹא אֶעְזֹבְךָ: ו חֲזַק וְאַמֶּץ

מצודת דוד

(ד) מבוא השמש. שהוא ברוח מבוא השמש: (ה) לא יתצב. ר"ל לא יתגבר להיות נצב הקומה: לא ארפך. לא אתן לך רפיון ממני: (ו) חזק ואמץ. בהנהגת העם כראוי:

מצודת ציון

(ד) והלבנון. כן שם היער ואולי גדלו בו אילני לבנה: מבוא. ענין שקיעה כמו כי בא השמש (בראשית כח): (ו) ואמץ. אף הוא ענין חוזק כמו מאמץ כח (משלי כ"ד):

שתכבשו אותו¹⁵, **כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל מֹשֶׁה**¹⁶: ד וגבול הארץ יהיה¹⁷ **מִהַמְדָּבָר**, הוא מדבר קדש הנקרא מדבר צין, שעל יד אדום¹⁸, בגבול הנגב¹⁹, בדרום מזרח הארץ²⁰, וְעַד יַעֲרֹן²¹ **הַלְכָנוֹן הַזֶּה** שבמזרחה של ישראל²², וְעַד הַנָּהָר הַגָּדוֹל מנהרי ישראל²³ **נָהָר פָּרָת** שבצפון²⁴, כך יהיה גבול רוחב הארץ מדרום לצפון בצידה המזרחי, ובכלל זה²⁵ **כָּל אֶרֶץ הַחֲתִיִּים**, ומשם וְעַד הַיָּם הַגָּדוֹל בכיוון²⁶ **מְבוּא** -מקום שקיעת²⁷ **הַשָּׁמֶשׁ** במערבה של ישראל²⁸, זה יהיה גבולה של כל הארץ מן המזרח למערב²⁹, כך **יְהִיָּה גְבוּלָכֶם** ושם אתם מצווים לכבוש, ושאר המקומות שבחוצה לארץ רשות בידכם לכובשם, ואין לכם רשות לכבוש בחוצה לארץ עד שתכבשו את ארץ ישראל³⁰: ה וכפי שהבטחתי למשה³¹, **לֹא יִתְּצֵב** -יתגבר³² **אִישׁ³³ לְפָנָי** לתפוס שררה או לדבר דבר נגדך³⁴ **כָּל יְמֵי חַיָּיָה** אלא אתה תהיה המנהיג³⁵, **כַּאֲשֶׁר הָיִיתִי עִם מֹשֶׁה** שקרעתי למשה את הים³⁶ **אֶהְיָ עִמָּךְ** להשרות שכינתי עליך בניסים ובנפלאות³⁷ ואקרע לפניך את הירדן³⁸, וכאשר הייתי עם משה בנבואה כך אהיה איתך בגבורה³⁹, **לֹא אֶרְפָּךְ** -לא אתן לך רפיון ממני⁴⁰ ואחזק אותך⁴¹, **וְלֹא אֶעֱזָבְךָ** שלא תסור רוח קדשי ממך⁴²: ו **חֲזַק** -תהיה חזק **וְאַמֵּץ**

15. רד"ק. ובמדרש (ספרי דברים יא, כד) משתכבשו את הארץ, כל מקום שכיבשתם חוצה לארץ יהיה קדוש ויהיה שלכם, רש"י, רד"ק, אברבנאל, מלבי"ם. 16. דברים (יא, כד), אברבנאל, מלבי"ם. 17. וליהושע הוצרך לפרש הגבולות עוד, לפי שהוא היה הכושב את הארץ, אברבנאל. וכבר נודע מדברי חז"ל (ספרי דברים, ז) שאם היה משה עובר וכושב לא היו נצרכים למלחמה, רק בכל מקום מדרך כך רגלם היו האויבים נופלים לפנייהם חללים, ועל זה אמר הקב"ה למשה (דברים יא, כד) "כָּל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר תֵּדָרֵךְ בָּרְגְלֶיךָ בָּרְגְלֶיךָ בְּיָדְךָ יִהְיֶה", בדריכת הרגלים לבד תקנוהו ותכבשוהו ויהיה שלכם, אולם גרם החטא והוצרכו עתה למלחמה, ואם היה לבבם שלם עד שלא היו צריכים לניסיון העמים ואז היו כובשים כל גבולם, אז היה איתם כמו בימי משה ולא היו צריכים גם הם לחרב ולמלחמה, מלבי"ם. 18. רש"י. 19. רד"ק. 20. רש"י, ר"י קרא. 21. ואולי נקרא כך כי גדלו בו אילני לבנה, מצודת ציון. 22. ר"י קרא. ואמר "הזהר אף על פי שהיה בישראל מעבר הירדן לפי שהיה נראה משם, רד"ק. 23. רד"ק. 24. ר"י קרא. 25. רש"י. 26. מצודת דוד. 27. מצודת ציון. 28. ר"י קרא, רד"ק. 29. רש"י. 30. מלבי"ם. 31. בדברים יא, כה "לֹא יִתְּצֵב אִישׁ בְּפָנֶיךָ וּמִוֶּרְחָבְךָ יִתֵּן וְיִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ אֲשֶׁר תֵּדָרְכוּ בָּהּ כַּאֲשֶׁר דִּבַּר לָכֶם", ר"י קרא. 32. מצודת דוד. 33. אין לי אלא איש, אומה משפחה ואשה בכשפיה מנין? ת"ל לא יתיצב מכל מקום, אם כן למה נאמר איש? אלא אפילו כעוג מלך הבשן, ילקוט שמעוני. 34. מלבי"ם. 35. מלבי"ם. 36. ר"י קרא. 37. מלבי"ם. 38. ר"י קרא. 39. אברבנאל. 40. מצודת דוד. 41. מלבי"ם. 42. מלבי"ם.

רש"י

(ז) רק חזק ואמץ מאד. צמורה, כמו שהוא אומר לשמור ולעשות ככל המורה: **תשכיל**. תכלית: (ח) ספר התורה הזה. ספר משנה מורה היה לפניו: והגית בו. והתבוננת בו, כל הגיון שצמורה בלב, כמה דאם אמר (תהלים יט טו) והגיון לבי לפניך, (ישעיהו לג יח) לבך יהגה אימה:

כִּי אַתָּה תִּנְחִיל אֶת־הָעָם הַזֶּה אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לְאֲבוֹתָם לָתֵת לָהֶם: ז רָק חֲזַק וְאַמֵּץ מְאֹד לְשֹׁמֵר לַעֲשׂוֹת בְּכָל־הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוְּךָ מֹשֶׁה עַבְדִּי אֶל־תִּסּוֹר מִמֶּנּוּ יָמִין וּשְׂמֹאל לְמַעַן תִּשְׁכִּיל בְּכָל אֲשֶׁר תִּלְקֶ: ח לֹא יִמּוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ וְהִגִּיתָ בּוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה לְמַעַן תִּשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת בְּכָל־הַכְּתוּב בּוֹ כִּי־אֲנִי

מצודת דוד

(ז) רק וגו'. כי לולא זאת לא תועיל כלום בהנהגת העם כראוי: **למען**. בעבור שמירת התורה תשכיל: (ח) הזה. האמור במקרא שלפניו אשר צוך משה: **למען תשמור**. כי שימוש מפיך פן תשכח מה: **כי אז**. כשתשמור לעשות וגו' אז תצליח:

מצודת ציון

(ז) **תשכיל**. ענינו הצלחה וכן ויהי דוד לכל דרכיו משכיל (שמואל א' י"ח) כי המצליח נראה להבריות שעשה מעשיו בהשכל: (ח) **ימוש**. יסור כמו לא ימושו מפיך (ישעיה נ"ט): **והגית**. פעם תשמש לדבור כמו ולשוני תהגה (תהלים ל"ה) ופעם תשמש למחשבה כמו והגות לבי (תהלים מ"ט):

ו-ואמיץ⁴³ בהנהגת העם כראוי⁴⁴ להנחילו את הארץ⁴⁵, והיה לכן חיל⁴⁶ ולא תירא מקטטות העם בעת חלוקת הארץ⁴⁷, **כִּי אַתָּה תִּנְחִיל אֶת הָעָם הַזֶּה אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבוֹתָם לָתֵת לָהֶם** ושבעתי לא תשוב ריקם⁴⁸: **זֶרַק חֶזֶק וְאַמֵּץ מְאֹד** בתורה⁴⁹, **לְשָׁמֹר** את עצמך ממצוות לא תעשה⁵⁰, **וְלַעֲשׂוֹת** מצוות עשה, וכל מה שתעשה, לא תעשה מפני הכרעת השכל אלא מפני ציווי התורה, ואל תשמור רק חלק מהתורה אלא את הכל⁵¹, **בְּכָל הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה עַבְדִּי אֶל תָּסֹר מִמֶּנּוּ** מספר התורה ומדרכו הטובה של משה רבינו⁵² **יָמִין וּשְׂמֹאל**, ואל תוסיף ואל תגרע ממה שהתורה ציוותה⁵³, **לְמַעַן** - ובעבור שמירת התורה⁵⁴ **תִּשְׁכַּחֲלֵךְ** - תצליח⁵⁵ **בְּכָל אֲשֶׁר תִּלָּח**, כי מצוות התורה ילמדו דרך סלולה בכל דרכי בני אדם⁵⁶, ותתמיד בתורה⁵⁷ כי לולא זאת, לא תוכל להועיל כלום בהנהגת העם כראוי⁵⁸: **ה לֹא יִמוּשׁ** - יסור⁵⁹ **סֵפֶר הַתּוֹרָה** - ספר משנה תורה⁶⁰ **הַזֶּה מִפִּיךָ** ותעיין ותעסוק בו⁶¹, **וְהִגִּיתָ** - ותתבונן⁶² **בּוֹ** בליבך⁶³ **יוֹמָם וָלַיְלָה** ותחשוב ותעיין תמיד בחלק העיוני שבתורה, ותכלית העיון והעסק יהיה בעבור המעשה⁶⁴, שכן המחשבה מביאה לידי מעשה⁶⁵, **לְמַעַן תִּשְׁמֹר** את מצוות לא תעשה⁶⁶, ותשמור **לַעֲשׂוֹת** את מצוות העשה⁶⁷, ותעשה **בְּכָל הַכְּתוּב בּוֹ, כִּי אַז** כשתשמור לעשות כן⁶⁸,

43. מצודת ציון. 44. מצודת דוד. 45. רש"י (כך ביאר אותו הכלי יקר). 46. ר"י קרא. 47. אברבנאל. 48. ראוי שתתחזק ואל תירא מג' טעמים: א' מצדך, כי אתה תהיה המנחיל ולא זולתך, ב' מצד הנחל, שהוא העם הזה הנבחר, ג' מצד הנחלה, שהיא הארץ אשר נשבעתי לאבותם ושבעתי לא תשוב ריקם, מלבי"ם. 49. רש"י. וכן שנו רבותינו ארבעה דברים צריכים חיזוק ואלו הן: תורה, ומעשים טובים, תפלה, ודרך ארץ. תורה ומעשים טובים מניין? שנאמר "רַק חֶזֶק וְאַמֵּץ" חזק בתורה ואמץ במעשים טובים, תפלה מניין? שנאמר (תהלים כז, יד) "מִיָּהּ אֶל יְהוָה חֶזֶק וְאַמֵּץ לִפְנֵי", דרך ארץ מניין? שנאמר (שמואל ב' י, יב) "חֶזֶק וְנִתְחַזַּק בְּעַד עֲמִנִי", ילקוט שמעוני. ור"י קרא ביאר חזק ואמץ להשמיד את כל יושבי הארץ, דכתיב (דברים כ, טז-יז) "לֹא תַחֲיֶה כָּל נַפְשָׁהּ כִּי הִתְרַם תִּתְּרִים". מלבי"ם מבאר שכנגד ההבטחה "כִּפְאֲשֶׁר הֵייתִי עִם מֹשֶׁה אֶהְיֶה עִמָּךְ", אמר לו שצריך שתתחזק עוד ביותר, כי עיקר הגבורה לכבוש את יצרו. 50. מלבי"ם. 51. מלבי"ם. 52. רד"ק. 53. אברבנאל, מלבי"ם. 54. מצודת דוד. 55. רש"י, רד"ק. וכן "וְיִהְיֶה דָּוִד לְכָל דֶּרֶךְ מְשֻׁפָּל" (שמואל א' יח, יד), כי המצליח נראה לבריות שעשה מעשיו בהשכל, מצודת ציון. 56. מלבי"ם. 57. אברבנאל. 58. מצודת דוד. 59. מצודת ציון. 60. רש"י, ר"י קרא. ואברבנאל ביאר כפשוטו כל ספר התורה. 61. מלבי"ם. 62. רש"י. 63. רש"י. 64. מלבי"ם. 65. ר"י קרא. 66. מלבי"ם. 67. מלבי"ם. 68. מצודת דוד.

רש"י

(ט) הלוא צויתוך חזק ואמץ. במלחמה, כמו שנאמר אל תערוך ואל תחת, והיכן זוהו, בימי משה שנאמר (דברים לא כג) ויזו את יהושע בן נון וגו': (י) ויצו יהושע. ביום שתמו ימי כזי אלל משה: (יא) הכינו לכם צדה. כל דבר הנריך לדרכך וכלי זיינס למלחמה אמר להם לתקן, שאם אתה אומר במאכל ובמשה, הרי היו מסתפקים במן שכליהם עד ט"ז בניסן, וכן הוא אומר (לקמן ה' י"ז) וישבות המן ממחרת (מפי רזי): בעוד שלשת ימים. בסוף שלשת ימים, צעד שמהיו כאן שלשת ימים ואחר תעצרו:

תצליח את־דרכך ואז תשכיל: ט הלוא צויתוך חזק ואמץ אל־תערך ואל־תחת כי עמך יהוה אלהיך בכל אשר תלך: פ י ויצו יהושע את־שטרי העם לאמר: יא עברו | בקרב המחנה וצוו את־העם לאמר הכינו לכם צידה כִּי בעוד | שלשת ימים אתם עברים את־הירדן הִזָּה לבוא לרשת את־הארץ אשר יהוה אלהיכם נתן לכם

מצודת דוד

(ט) צויתוך. אני מצוה לך חזק במלחמה מול האויב ואל תירא: כי עמך ה' גו'. ולא אמר כי עמך אני אף שה' היה המדבר ודוגמתו וישלח כו' ואת שמואל (שמואל א' י"ב) והמדבר היה שמואל: (יא) וצוו וכו'. אף כי נאמר קודם שילוח המרגלים מ"מ ע"כ הצווי היה אח"כ כי ביום שהלכו המרגלים לנו ביריחו ובהר התעכבו ג' ימים ובחזירתם לנו במקומם וביום שאחריו לנו אצל הירדן וממחרת עברו הירדן: הכינו. עם כי עדיין אכלו את המן מ"מ היה בידם מפרי האדמה ממה שהביאו להם תגרי עובדי כוכבים ואת זה צום להכין:

מצודת ציון

(ט) הלוא. המלה ההיא תורה לזרז ולחזק כמו הלוא שלחתיך (שופטים ו'): תערוך ותחת. שתיים ענין פחד כמו לא תערוך מפניהם (דברים ז') וכו' ואל תחת (דברים א'): (י) שוטרי. הם הממונים להשמיע להעם דברי המושל ולהכריח על קיומם כמו שופטים ושוטרים (דברים ט"ז): (יא) צדה. מזון כמו לחם צידם (לקמן ט): בעוד. תרגומו בסוף:

ה' יהפך את מזלך לטובה תמיד⁶⁹, ואז **תצליח את דרכך** בענינים העולמיים⁷⁰ **ואז גם תשכיל** לבחור בטוב, ותשכיל בענינים הנפשיים⁷¹: **ט** ולאחר שציווהו הקב"ה על החיזוק בחלוקת הנחלות ובשמירת התורה, הסביר לו כי לא חיזקו כן בענייני המלחמות נגד האויבים כי כבר חיזקו בעניין זה בעבר, וכך אמר לו הקב"ה⁷², **הלוא צויתיה בימי משה**⁷³ **חזק ואמץ** במלחמה מול האויב⁷⁴, **אל תערץ** - אל תפחד⁷⁵ והיה חזק⁷⁶ במלחמה⁷⁷, **ואף** לפני המלחמות⁷⁸ **אל יתחת** - אל תירא⁷⁹ והמשך להתחזק בליבך, ולא ליפול ממדרגתך⁸⁰, **כי עמך יהוה אלהיך בכל אשר תלך** גם בלכתך למלחמה נגד האויב⁸¹: **פ** ועתה כששמע את דבר ה', התחזק יהושע⁸², **ויצו** - וציווה **יהושע** ביום ההוא שתמו ימי אבלו של משה⁸³ **את שטרי העם** הממונים להשמיע לעם דברי המושל ולוודא את קיומם⁸⁴, **לאמור** את כריזתם המיוחדת לעם, וכך אמר להם⁸⁵: **יא עברו | בקרב המחנה וצוו את העם לאמור** - ותאמרו להם, **הכינו לכם צידה** - מזון⁸⁶, וכל הנצרך לדרך וכלי זייני המלחמה⁸⁷, **כי בעוד | שלשת** - שלשה **ימים** בסופו של היום השלישי⁸⁸, **אתם עברים את הירדן הזה כדי לבוא לרשת את הארץ אשר יהוה אלהיכם נתן לכם**

69. מלבי"ם. 70. מלבי"ם. 71. מלבי"ם. וראה בביאורו את ההבדל בין המצליח שזה בגלל המזל לבין המשכיל שהוא איש שמצליח בגלל תבונתו, וכן גם ביאר הגר"א. 72. מלבי"ם. 73. כפי שנאמר בדברים לא, כג "ויצו את יהושע בן נון ויאמר חזק ואמץ כי אתה תביא את בני ישראל אל הארץ אשר נשבעתי להם ואנכי אהיה עמך", רש"י, ר"י קרא. 74. רש"י, מצודת דוד. 75. מצודת ציון. 76. מלבי"ם. 77. ביאור הגר"א. 78. ביאור הגר"א. 79. מצודת דוד. 80. מלבי"ם. 81. מלבי"ם. 82. כי טרם בא דבר ה' אליו, פחד יהושע ודבר עם בני ראובן ובני גד שילכו חלוצים לעזרתו, וגם שלח מרגלים חרש לדרוש ולחקור, והיה דעתו להמתין עד שוב המרגלים, ואולם עתה כשמעו את דבר ה', התחזק יהושע ולא רצה להמתין למרגלים, מלבי"ם. אברבנאל ביאר כי שליחות המרגלים היתה יומיים קודם הצוו הזה, ואילו לדעת רלב"ג יתכן כי עוד באותו היום שציוו יהושע את שוטרי העם שלח את המרגלים. 83. רש"י. 84. מצודת ציון. 85. כלי יקר. 86. מצודת ציון. והפירוש הוא מיני מאכלים מלבד הלחם, כי עדיין היה יורד להם המן בכל מקום שהיו נוסעים עד ממחרת הפסח, ולפי מה שאמרו חז"ל בו ביום שמת משה פסק המן, אמרו הם גם כן כי בז' באדר שמת משה לקטו מן שהספיק להם עד ט"ז בניסן, רד"ק, מצודת דוד. רש"י מבאר שהכוונה לדברים הנצרכים לדרך ולמלחמה ולא לאוכל. מלבי"ם מבאר הכנת הצדה לטחון המן בריחים ולדוכו במדוכה. 87. רש"י. 88. תרגום יונתן, רש"י, ר"י קרא, רד"ק, רלב"ג, מצודת ציון. וראה את ביאור הגר"א באיזה תאריך הסתיימו ג' הימים.

רש"י

לְרִשְׁתָּהּ: פ יב וְלִרְאוּבֵנִי וְלִגְדֵי וְלַחֲצִי
 שָׁבַט הַמְּנַשֶּׁה אָמַר יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר: (יד) כָּל גִּבּוֹרֵי הַחֵיל. שָׂכַס יַעֲזָרוּ חֲלוּצִים:
 יג זְכוֹר אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה אֱלֹהֶיכֶם (טו) מִזְרַח הַשֶּׁמֶשׁ. עֶבֶר מִזְרָחִי שֶׁל יִרְדֵּן:
 מֹשֶׁה עֲבַד־יְהוָה לֵאמֹר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
 מָנִיחַ לָכֶם וְנָתַן לָכֶם אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת: יד נְשִׁיכֶם טַפְכֶם וּמִקְנֵיכֶם יֵשְׁבוּ
 בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן וְאַתֶּם תַּעֲבְרוּ חֲמִשִּׁים לִפְנֵי
 אֲחֵיכֶם כָּל גִּבּוֹרֵי הַחֵיל וְעִזְרְתֶּם אוֹתָם: טו עַד אֲשֶׁר־יָנִיחַ יְהוָה | לְאַחֵיכֶם
 כָּכֶם וַיִּרְשׁוּ גַם־הֶמָּה אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נָתַן לָהֶם וְשַׁבְתֶּם
 לְאָרֶץ יִרְשַׁתְכֶם וַיִּרְשְׁתֶּם אוֹתָהּ אֲשֶׁר | נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה עֶבֶר יְהוָה בְּעֶבֶר
 הַיַּרְדֵּן מִזְרַח הַשֶּׁמֶשׁ: טו וַיַּעֲזֹר אֶת־יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר כָּל אֲשֶׁר־צִוִּיתֶנּוּ נַעֲשֶׂה

מצודת דוד

(יג) זְכוֹר. עליכם לזכור: מְנִיחַ. נותן לכם מקום מנוחה בתן לכם הארץ הזאת שבעבר הזה: (טו) עַד
 אֲשֶׁר יָנִיחַ. עד אשר יתן ה' מקום מנוחה גם להם: וַיִּרְשְׁתֶּם. ר"ל אז תאחזו בה מבלי מערער הואיל
 ותקיימו התנאי: מִזְרַח הַשֶּׁמֶשׁ. בעבר המזרחי:

מצודת ציון

(יד) חֲמִשִּׁים. מזויינים כמו וחמושים עלו (שמות י"ג):

לְרִשְׁתָּהּ: פ יב וְלִרְאוּבֵנִי -ולשבט ראובן, וְלִגְדִי⁸⁹ -ולשבט גד, וְלַחֲצִי שֵׁבֶט
הַמְּנַשֶּׁה אשר התנחלו מעבר לירדן⁹⁰, **אָמַר יְהוֹשֻׁעַ** עוד לפני שה' דיבר
איתו⁹¹, **לֵאמֹר** -וכך אמר להם: **יֵג זְכוֹר** -עליכם לזכור⁹² **אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה**
אֶתְכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה לֵאמֹר -וכך אמר לכם⁹³, **יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם מֵנִיחַ לָכֶם**
נותן לכם מקום מנוחה⁹⁴, וְזֹאת בְּכֹךָ⁹⁵ שֶׁנָּתַן לָכֶם **אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת** שבעבר
הירדן⁹⁶ כאשר ביקשתם⁹⁷: **יָד נְשִׁיכֶם טַפְכֶם וּמִקְנֵיכֶם יֵשְׁבוּ בָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן**
לָכֶם מֹשֶׁה בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן ולא ינועו כנשי אחיכם⁹⁸, וְאַתֶּם בני גד ובני ראובן⁹⁹
תַּעֲבִירוּ חֲמִשִּׁים -מזויינים¹⁰⁰ **לִפְנֵי אֲחֵיכֶם** לכבוש את הארץ, כי לשם כך נתן
לכם ה' את הארץ הזו¹⁰¹ **כָּל גְּבוּרֵי הַחֵיל** שבכם יעברו חלוצים¹⁰² **וַעֲזַרְתֶּם**
אוֹתָם -את שאר השבטים בכיבוש הארץ: **טו** ואל תתעצלו ותפחדו לצאת
למלחמה לעזרת אחיכם, כי לא תתמיד הליכתכם בארץ הרבה זמן אלא¹⁰³ **עַד**
אֲשֶׁר יָנִיחַ יְהוָה -יתן ה' מקום מנוחה¹⁰⁴ **| לְאֲחֵיכֶם כָּכֶם** כפי שנתן לכם¹⁰⁵,
וַיֵּרְשׁוּ גַם הַמָּה -גם הם, כמותכם¹⁰⁶, **אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נָתַן**
לָהֶם, וְאִז תְּהִיוּ בְּטוּחִים כי¹⁰⁷ **שִׁבְתֶּם** -תשובו בלי עיכוב¹⁰⁸ **לְאָרֶץ יִרְשְׁתֶּם**
ותאחזו בה מבלי מערער, וזאת משום שקיימתם את התנאי¹⁰⁹, **וַיִּרְשְׁתֶּם** -
ותירשו אותה, את הארץ **אֲשֶׁר | נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה**¹¹⁰ **בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן**
מִזֶּרֶחַ הַשָּׁמֶשׁ -מזרחה¹¹¹: **טז וַיַּעֲנוּ** הראובני הגדי וחצי שבט המנשה **אֶת**
יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר -ואמרו לו, **כָּל אֲשֶׁר צִוִּיתָנוּ נַעֲשֶׂה**, ואין אתה צריך להזכירנו

89. ולא אמר הכתוב שבט ראובן ושבט גד, לומר שאף על פי שנרחקו בארץ הקודש לקחת נחלה מעבר לירדן לא ריחקם הקב"ה ונחשבים שלו, דהיינו ראובן שלי, גד שלי, ולגבי מנשה לא הוצרך לומר "מנש"י, כי על כרחו נחלק שבטו כאשר חצי שבטו עלה בגורל להיות מעבר לירדן כמו שאמרו חז"ל שיוסף גרם כי אחיו יקרעו בגדיהם ולכן נקרע שבט של בכורו מנשה, כלי יקר. 90. כלי יקר. 91. מלבי"ם. 92. מצודת דוד. 93. ראה דברים ג, יח, מלבי"ם. 94. מצודת דוד. 95. מצודת דוד. 96. מצודת דוד. 97. מלבי"ם. 98. מלבי"ם. 99. רש"י. 100. ר"י קרא, מצודת ציון. 101. אברבנאל, מלבי"ם. 102. רש"י, רד"ק. ובני גד ובני ראובן היו עוברים לפניהם לפי שהן גיבורים ומכים בזרוע, שנאמר (דברים לג, כ), "וְיָטֶרְךָ זְרוֹעַ אֶף קֶדְקֶד", ובהיותו במלחמה היה חותכן מקדקדם עד חצי הגוף שכנגד זרוע, רש"י. 103. אברבנאל. 104. מצודת דוד. 105. מלבי"ם. 106. אברבנאל. 107. כלי יקר. 108. אברבנאל. 109. מצודת דוד. ורק על תנאי זה נתן לכם ה' שתירשו אותה, אם לא תעזבו את אחיכם, מלבי"ם. 110. ולא שירשתם אותה בכוחכם, אברבנאל. 111. רש"י, מצודת דוד.

רש"י

(יח) ימרה. יקניט את דבריך:

וְאֶל-כָּל-אֲשֶׁר תִּשְׁלַחְנוּ נִלְךְ: יִזְכָּר
 אֲשֶׁר-שָׁמְעֵנוּ אֶל-מִשְׁחָה בֶּן נִשְׁמַע אֵלֶיךָ
 רַק יְהוָה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ כַּאֲשֶׁר הָיָה
 עִם-מִשְׁחָה: יִזְכָּר כָּל-אִישׁ אֲשֶׁר-יִמְרָה אֶת-פִּיךָ וְלֹא-יִשְׁמַע אֶת-דְּבָרֶיךָ לְכָל
 אֲשֶׁר-תִּצְוֶנוּ יוֹמָת רַק חֹזֶק וְאַמֶּץ: פ

מצודת דוד

(יז) רק וכו'. ר"ל לא נשמע אליך רק כשיהיה ה' עמך וכו' אבל לא בזולת זה: (יח) רק חזק. לענש המורדים ולא למחול על כבודך:

מצודת ציון

(יח) ימרה. מל' מרי ומרד כמו סורר ומורה (דברים כ"א):

את צויו של משה, כי גם הצווי שלך מספיק כדי שנעשה כן, ולא רק את הדבר הזה שחויבנו לעשות מצד היושר נעשה, אלא כל אשר תצונו נעשה¹¹² **וְאֵל כָּל אֲשֶׁר תִּשְׁלַחְנוּ נִלְּהָ**, ולא רק לעבור דרך הירדן, כי גם אם תשלחנו לסוף העולם, נלך¹¹³, ונלך אף אם לא ילכו ישראל עִמָּנוּ, כי בה' בטחנו ולא נחליף דיבורך¹¹⁴: **יִזְכְּרְךָ אֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ אֶל מֹשֶׁה בֶּן נִשְׁמַע אֵלֶיךָ** לעבור את הירדן ולעשות שליחותך¹¹⁵, **רַק** - ובלבד¹¹⁶ שתלך בדרך משה¹¹⁷ **שִׁיְהִיָּה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ כְּאֲשֶׁר הָיָה עִם מֹשֶׁה** ויעשה הוא יתברך העזר הראוי לך¹¹⁸, ואז לא רק שנעשה שליחותך אלא¹¹⁹: **יִחַ כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִמְרֶה אֶת פִּיךָ** - יקניט דברך¹²⁰, **וְלֹא יִשְׁמַע אֶת דְּבָרֶיךָ לְכָל אֲשֶׁר תִּצְוֶנּוּ יוֹמָת!** **רַק** - ובלבד¹²¹ שתקיים אף אתה את הציווי שציווך משה להיות¹²² **חֲזַק** - להתחזק כראוי למנהיג העם¹²³, ולהעניש את המורדים ולא למחול על כבודך¹²⁴, **וְאַמֵּץ** - ולהיות אמיץ כמנהיג הגון¹²⁵: **פ**

112. מלבי"ם. 113. אברבנאל. 114. כלי יקר. 115. רש"י. 116. מצודת דוד. 117. רד"ק. 118. אברבנאל. 119. מלבי"ם. 120. רש"י. 121. ודרשו רבותינו ז"ל, יומת יכול אפילו תאמר לו לעבור דבר עבירה?! תלמוד לומר "רק", ילקוט שמעוני, רד"ק. 122. ר"י קרא. 123. מלבי"ם. 124. מצודת דוד. כמו שאמרו רבותינו ז"ל (קידושין לב:): מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, לכבוד המלכות וצורך העם, אברבנאל. 125. אברבנאל.